

ALEKSANDRINKE KOT NOSILKE ČASTI NARODNE SKUPNOSTI V DOPISU KAROLA PEČNIKA IZ EGIPTA (1897)

Jernej MLEKUŽ¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Aleksandrinke kot nosilke časti narodne skupnosti v dopisu Karola Pečnika iz Egipta (1897)¹

Prispevek predstavlja dopis zdravnika Karola Pečnika iz Aleksandrije. Leta 1897 je izšel v treh številkah goriškega lista Soča 1897 in se v veliki meri dotika slovenskih izseljenk v Egiptu, tako imenovanih aleksandrinke. Pečnikov odnos do izseljevanja ni a priori negativen in moralno obtoževanje v nasprotju z drugim takratnim časopisnim ukvarjanjem z aleksandrinkami pri njem ni v prvem planu. Njegova glavna skrb je (narodno zavedna) ženska, ki je v tujem, mestnem okolju v veliki nevarnosti, da uide z narodnega sita. Njegov dopis priča, da so bile ženske kot pomemben element zamišljanja naroda v stiku s tujerodnim elementom – na mejah narodnega telesa – potencialna nevarnost za kontaminacijo naroda.

KLJUČNE BESEDE: Karol Pečnik, Egipt, aleksandrinke, ženske, migracija, narodnost

ABSTRACT

Aleksandrinke as the Carriers of Honour of National Community in the Karol Pečnik's Post from Egypt (1897)

The paper examines a letter by physician Karol Pečnik from Alexandria, which was published in three issues of the Goriška newspaper Soča in 1897 and focuses to a great extent on Slovenian emigrants in Egypt, the so-called aleksandrinke. Pečnik's attitude towards migration is not a priori negative, and in contrast to other newspaper reporting on aleksandrinke in those times, moral denunciation is not his primary concern. His main focus is (nationally conscious) women who, while living in a foreign, urban environment, are in great danger of falling through the nationalist dragnet. His letter shows that women who were exposed to foreign elements (at the edge of the "national body") constituted a potential threat of national contamination and that they were an important element of national(istic) thinking.

KEY WORDS: Karol Pečnik, Egypt, aleksandrinke, female migration, nationalism

¹ Dr. znanosti, znanstveni sodelavec, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, mlekuz@zrc-sazu.si

¹ Dopis Karola Pečnika je bil v precej krajši in veliko bolj deskriptivni obliki predstavljen v angleškem jeziku (glej Mlekuž 2015).

UVOD

»Ne pošiljajte služiti slovenskih deklet v Trst in Gorico, pač pa v Egipt, ker si tukaj več prislužijo, manj spridijo – in ostanejo – Slovenke!« To vzključno poved je slovenski zdravnik v Egiptu, Karol Pečnik, zapisal v dopisu, ki je leta 1897 izšel v treh številkah takrat »slogaškega«¹ tednika *Soča*,² osrednjega slovenskega lista na Goriškem. Prvi del dopisa je naslovil *Slovani v Egiptu* (št. 15, 9. 4., str. 2), druga dva *Egiptsko iverje* (št. 24, 11. 6, str. 2 in št. 26, 25. 6, str. 1–2) vse tri pa z enotnim podnaslovom *Izvirni dopis iz Aleksandrije*.³

Avtor Izvirnega dopisa iz Aleksandrije, Karol (tako je podpisan na koncu dopisa) ali tudi Karel Pečnik (1867, Leše na Koroškem–1936, Dunaj), je med izhajanjem dopisa služboval kot zdravnik v Aleksandriji, med letoma 1904 in 1905 pa v Kairu. Bil je ustanovitelj in zelo aktiven član slovenskega društva *Slovenska palma ob Nilu* (to je leta 1898 nasledilo slovansko društvo *Sloga*, ustanovljeno leta 1895), zdravnik v zavetišču za služkinje iz Avstro-Ogrske (Azil Franja Josipa – Asilo Francesco Giuseppe, ki so ga uporabljale skoraj izključno Slovenke), pisec in komentator slovenskega izseljevanja v Egipt⁴ – kratka, dejaven, agilni in zavzet pripadnik slovenske skupnosti v »deželi piramid«.⁵

In kaj nam prinaša izvirni dopis, ki ga bom predstavili in analiziral v pričujočem besedilu? Pečnikov dopis ponuja izvirni, torej specifičen, individualen odnos do aleksandrinke in aleksandrinstva – izseljevanja žena in deklet pred prvo svetovno vojno in po njej predvsem iz Goriške v večinoma takrat svetovljansko mesto Aleksandrijo, kjer so delale kot varuške, sobarice, vzgojiteljice in tudi dojilje. Citat, ki sem ga postavil na začetek pričujočega besedila, prinaša izvirni, nenavaden, bržkone tudi provokativni odziv na aleksandrinstvo (glej Mlekuž 2015) pa tudi izseljevanje nasploh v slovenskem časopisju v obdobju do prve svetovne vojne (glej Drnovšek 2010). A hkrati ta izvirni dopis razkriva in reproducira tudi širše diskurze, v katere je bila vpeta takratna debata o aleksandrinstvu. Pečnikovo

- 1 Čeprav je liberalno in katoliško časopisje do prve svetovne vojne (pa seveda tudi pozneje) zelo pogosto različno gledalo na številne politične, družbene, kulturne idr. zadeve, je, kot poudarja Bernard Nežmah (2012: 9), problematično časnike obravnavati s shematičnimi ocenami posameznih časnikov, urednikov in časnikarjev. Časniki namreč niso (bili) monolitni in pospravljeni pod stroge dihotomije, v zgodovini so vsaj nekateri doživeli velike spremembe (npr. *Soča*), pisali pa so jih avtorji različnih političnih in drugih prepričanj.
- 2 *Soča* je izhajala štiriinštirideset let (1971–1915) in je na svoji poti menjala ne samo lastnike in urednike, temveč tudi svoj politični program, ko je iz liberalnega glasila najprej postala slogaška, nato pa se je ponovno vrnila k liberalnim načelom. Leta 1871 ga je začelo izdajati istoimensko politično društvo v Gorici. Delu članstva se je *Soča* zdela preveč liberalno usmerjena, zato so ti leto pozneje ustanovili bolj katoliško usmerjen časopis *Glas* (1872–1875), ki je postal tudi glasilo novo ustanovljenega političnega društva Gorica. Društvi Gorica in *Soča* sta se leta 1876 spravili, ustanovili novo enotno društvo goriških Slovencev *Sloga*. *Soča* je postala glasilo novo ustanovljenega društva, ki je s spremenljivo srečo vzdrževalo slogaško obdobje na Goriškem. Časopis je leta 1889, ko sta ga prevzela dr. Anton Mahnič in dr. Josip Tonkli, doživel pretres, opozicija na čelu z dr. Antonom Gregoričem in Andrejem Gabrščkom pa je ustanovila *Novo Sočo* (1889–1892). Leta 1893 je *Soča* ponovno prišla v manj konservativne roke duhovnika Gregoriča in liberalnega učitelja Gabrščka, v katerih je ostala do leta 1899, ko se je goriško slogaško razdobje dokončno končalo z razkolom na liberalce in klerikalce. Liberalci na čelu z Gabrščkom so (ponovno) prevzeli *Sočo*, ki je leta 1900 postala glasilo Narodno napredne stranke za Goriško in je izhajala do leta 1915 (Marušič 1987: 227–228; Pahor: 1998: 133).
- 3 Vsega skupaj okoli 6.500 besed oz. dobrih 40.000 znakov s presledki.
- 4 Na tem mestu omenjam le prispevek Slovenci v Egiptu (*Koledar Družbe sv. Mohorja: Za navadno leto 1902*, str. 51–57), v katerem tudi v veliki meri ponovi ali povzame nekatera svoja opažanja in misli iz Izvirnega dopisa iz Aleksandrije o aleksandrinstvu in slovenski naselbini v Egiptu.
- 5 Leta 1911 se je preselil v Trst, kjer je ostal do leta 1915. Prvo svetovno vojno je večinoma preživel v Rožu na Koroškem. V prvi Jugoslaviji se je kot zdravnik zaposlil v St. Juriju. Nato je ustanovil svoj sanatorij na gori Janini blizu Rogaške Slatine. Po tem je opustil zdravniško prakso in se s soprogo preselil na Dunaj. Bil je avtor več knjig o jetiki in o zdravljenju pljučne tuberkuloze in brošur v slovenskem in nemškem jeziku ter knjižice o znanem letovišču Ramleh blizu Aleksandrije, ki je izšla kar v treh jezikih. Kot priča nekrolog v *Slovencu* (23. 3. 1936, str. 3), po katerem tudi povzemam večino biografskih podatkov, je bil po prvi svetovni vojni dejaven tudi v narodnem boju Slovencev na Koroškem. Med drugim je izdal zbirko pravljic v koroško-slovenskih dialektih, v kateri odločno oporeka tezi, da koroški Slovenci niso del slovenskega naroda oz. da so poseben, Nemcem soroden »vindišarski narod«.

pisanje bom torej postavil v širši socialni in kulturni kontekst. Če si sicer precej frivolno sposodim besede Clifforda Geertza, nam izvorni dopis ponuja nekakšen gostobesedni opis slovenske in tudi širše družbe in kulture oz. vsaj nekaterih družbenih in kulturnih pojavov, ki so ob koncu 19. stoletja bržkone pomembno opredeljevali javni odnos do aleksandrink in aleksandrinstva. In če še en stavek zapišem z Geertzovimi besedami (1973: 5), gre v primeru tega gostobesednega opisa aleksandrink in aleksandrinstva prej ali povsem za interpretativno znanost v iskanju pomenov kot pa za eksperimentalno znanost v iskanju zakonov.

Aleksandrinstvo je v zadnjem desetletju ali dveh doživelo razcvet tako raziskovalnega (Makuc 1993; Miklavčič Brezigar 2003, 2009; Koprivec 2006, 2008, 2009, 2011a, 2011b, 2013; Škrlič 2009; Verginella 2011; Kalc 2011; Mihurko Poniž 2011; Baskar 2013; Milharčič Hladnik 2014, 2015 idr.) kot tudi širšega zanimanja (številni dokumentarci, literarna in publicistična dela, razstave, umetniške uprizoritve idr.). Kljub eksploziji zanimanja za aleksandrinstvo in aleksandrinke (najpodrobnejši pregled ponujata Verginella (2011) in Milharčič Hladnik (2014, 2015)), pa je interes za njegove časopisne podobe skoraj povsem izostal. Resnici na ljubo, časopisje aleksandrinstvu ni ravno pogosto posvečalo pozornosti. Kadar pa mu je, ni o njem skoraj nikoli razpravljalo mlačno in zaspano, temveč glasno in strastno.⁶ Pečnikov dopis je namreč izšel v času (konec 19. stoletja), ko so cerkvene avtoritete zahtevale od žensk, naj se predajo poslanstvu materinstva in družine in ko so tudi pisatelji, ljudski prosvetljalci in politiki, ki so se lotevali »ženskih tem«, vnaprej opozarjali predvsem na materinsko in gospodinjstvo poslanstvo žensk. Gmotno preživetje družine, upravljanje z denarjem, zahajanje v mesto ne sodijo k ženski naravi, to so moške zadeve. A to je hkrati tudi že čas, ko se na Slovenskem pojavi razprava o tem, ali oz. kako naj se ženske udeležujejo zunaj doma (glej Vodopivec 1994; Mihurko Poniž 2009 idr.; posebej za Goriško glej Testen 2010). To je tudi čas, ko pride v razpravi o »ženskem vprašanju« na Slovenskem do pomembnih sprememb. Zagovorniki večje ženske enakopravnosti in ženskega šolanja so v devetdesetih letih 19. stoletja številčnejši in glasnejši, pogumnejše so postale tudi glasnice ženskega spola, leta 1897 – v letu izhajanja Pečnikovega dopisa – izide npr. prvi ženski časopis *Slovenka*, leto za tem svoje društvo v Ljubljani ustanovijo slovenske učiteljice, leta 1901 zaživi prvo slovensko žensko društvo (Vodopivec 1994).

6 Nabor zbranih člankov o aleksandrinkah do druge svetovne vojne, ki mi ga je uspelo zbrati s pomočjo gesel v Digitalni knjižnici Slovenije (DLIB), z zelo prijazno gesto kolega Alekseja Kalca, ki mi je dal na razpolago seznam člankov, zbranih na temo izseljevanja Slovenk in Slovencev v Egipt, in z dodatnim iskanjem na v časopisju referirane članke, obsega okoli 25 enot, ki se bolj ali manj neposredno dotikajo pojava, in okoli 15 enot, ki pojav le omenijo ali se ga na hitro dotaknejo. (Daljše članke v več delih, objavljene v več številkah, štejem kot več enot.) Nabor člankov je pokazal, da gre v večini primerov za skupke med seboj povezanih člankov, ki jih aktivira nek dogodek, problem ali/in avtor in ki se pojavijo v relativno omejenem časovnem obdobju. Tako lahko od leta 1884, ko se pojavi prvi znani članek o aleksandrinstvu, sledimo naslednjim skupinam člankov: leta 1890 v *Soči* objavljeni moralistično-obtoževalni članek Rak na telesu primorskega ljudstva sproži krajšo debato med takrat klerikalno *Sočo* in liberalnima slovenskima časopisoma *Novo Sočo* in *Edinostjo*, ki do pojava zavzameta bolj umirjeno, manj obtoževalno držo; leta 1897 se izvorni dopis iz Aleksandrije Karola Pečnika pojavi v treh številkah *Soče* in zbode pisca daljšega članka v dveh številkah klerikalnega goriškega *Primorskega lista*; leta 1903 je v *Soči* objavljen članek z naslovom Trgovina z dekleti v Avstriji, ki precej problematizira in obsoja pojav aleksandrinstva (članek je nastal na podlagi istoimenskega članka v *Neues Wiener Wochen Journal*. *Sočin* članek dobesedno povzamejo »kranjski« *Slovenski narod* in *Rodoljub* ter »ameriški« *Glas naroda*); leta 1910 je v štirih delih izšel daljši članek v osrednjem slovenskem liberalnem časopisu *Slovenski narod* (gre najverjetneje za prevod članka iz zadarskega *Narodnega lista*). Na omenjeni članek se je v istem letu v *Soči* navezala serija člankov Andreja Gabrščka o njegovi misiji v Egipt (o njegovi misiji leta 1907 je v slovenskem tržaškem in goriškem časopisju več notic). K temu seznamu bi lahko dodali še več člankov ali skupin člankov, ki se aleksandrinstva le dotaknejo, ga omenijo, se vanj obregnejo, a se mu temeljiteje ne posvetijo. Po prvi svetovni vojni je člankov bistveno manj, saj je bilo s prihodom fašizma na oblast (1922) veliko slovenskega časopisja v kraljevini Italiji ukinjenega, slovensko časopisje iz »matice« pa je o pojavu, tako kot v avstro-ogrskem obdobju, bolj redko in skopo pisalo.

Konec 19. stoletja je tudi čas, ko so ženske že začele opravljati številne poklice.⁷ Število zaposlenih žensk je v slovenskih deželah po letu 1870 naglo naraščalo in je bilo, kot je opazila avstrijska statistična služba, med najvišjimi v državi – kar naj bi bila predvsem posledica močnega izseljevanja (v večjem številu moških, zato naj bi po njihovem odhodu naraščala aktivnost žensk; glej Fischer 1984: 61–62).⁸ Zato lahko le priklimamo Pečnikovim besedam – torej obstaja ...

»POTREBA, DA VPRAŠANJE O IZSELJEVANJU V EGIPET ŠE NATANČNEJE PRETRESEMO«

Izvirni dopis iz Aleksandrije lahko opredelimo kot nekakšno reportažo, ki je, kot nam razkrije avtor na začetku dopisov, nastala na pobudo uredništva:

Uredništvo Vašega cenj. Lista je naprosilo, naj pošljem vsaj vsak mesec en dopis o gibanju Slovanov v deželi piramid, osobito pa slovanskega društva in čitalnice »Sloga« v Aleksandriji. Naj bo. – Vsak mesec ali tudi vsakih štirinajst dni en dopis »skovati« ne bo pretežno, čeravno ne spadam v antropološko vrsto »poligrafov«, to je umogopisecev: vprašanje je tu le, če bodo naše prekmurske, egiptovske novice čitateljem »Soče« tudi vgajale. (št. 15)

Pečnik članek nadaljuje z opisovanjem »slovanske kolonije v Egiptu« (Rusi, Čehi, Bolgari, Poljaki, Hrvati in Srbi) in se nato kmalu posveti le Slovincem, točneje Slovenkam. Po opisu številčnosti »slovanskega življa«, njihove prostorske distribucije, se loti vzrokov izseljevanja:

Že več kot 50 let ima Egipt dobri glas med primorskimi Slovenci, osobito Kraševci. Marsikatero dekle dojde ubogo kot »crkvena miš« v deželo piramid, a s časom pomaga celo očetu dolg na očetovej hiši ali koči plačevati in na vse zadnje postane še, če je tudi hčerka dninarja s svojimi prisluzhenimi cekini kmetica tam kje na Krasu, – kakor se gre. To so izjeme, mi odgovore Slovenci preko morja v domovini! Ne, niso baš izjeme, a morda tudi ne večina. Redkokrat, mislim, odpotuje katera, ki bi si ne bila prištedila vsaj manjšo vsotico. In da si ni, je gotovo jedna slabih in spridenih. (št. 15)

Že na začetku nam nakaže, da v takratni slovenski javni debati ni pripravljen prevzeti prevladujočega apriornega moraliziranja in odklonilnega odnosa do aleksandrinstva (Mlekuž 2014) in izseljevanja žensk (Drnovšek 2004) pa tudi delno do izseljevanja nasploh (Drnovšek 2010).⁹ Pečnik je torej voljan

7 Nagla rast števila učiteljic se je začela po letu 1870 in uvedbi novega osnovnošolskega zakona, ki je ženskam poleg pouka ročnih del in poučevanja deklet dovolil tudi poučevanje dečkov v prvih štirih osnovnošolskih razredih. Pred prvo svetovno vojno so v javnih osnovnih šolah na Kranjskem kot tudi v nekaterih drugih deželah že številčno prevladale nad moškimi. Leta 1869 je bil izdan odlok, ki je ženskam iz družin podeželskih poštних uradnikov dovoljeval urjenje v poštni službi, tri leta pozneje je bila ta možnost odprta vsem ženskam, leta 1872 pa je Ljubljana dobila prvo poštno uradnico. Ženske so se od šestdesetih in začetka sedemdesetih let 19. stoletja v večjem številu kot prej zaposlovale tudi v trgovini, obrti in zlasti industrijskih podjetjih (Vodopivec 2004: 40).

8 Sabina Žnidaršič Žagar (2012: 315) pri razlaganju fenomena visoke stopnje vključenosti žensk na Kranjskem v svet statistično merljivega dela navaja tudi »načelo samozavedanja in (relativno) samostojnega izrekanja popisancev o naravi svojega dela«. V zvezi z ženskim delom in izseljevanjem glej tudi Kalc (2014).

9 Odklonilni odnos do migracij ni le slovenska posebnost. Klaus J. Bade (2005: 7–8) v uvodnem stavku svoje odmevne knjige zapiše: »Tema migracij ima v Evropi skrajno negativni predznak.« Seveda so takšna posploševanja problematična, saj so, kot pokaže Marjan Drnovšek (2010: 54), obstajali tudi drugačni, manj odklonilni pogledi na izseljevanje. Nekatere smeri oz. dežele izseljevanja so bile v očeh tiska bolj sprejemljive kot druge (recimo v drugi polovici 19. stoletja slovanske dežele v primerjavi z Združenimi državami Amerike in Egiptom).

polemiziranja in nasprotovanja obstoječim dominantnim pogledom na pojav – noče plesati po ritmu »bobnanja po domačih listih«:

Potovanje naših služkinj v Egipt je povsem socialno vprašanje. V Egiptu si prisluži naša služkinja 20–35 gl. povprečno na mesec, ima zraven tega še lažje delo, dobro hrano in vsak dan še kako prosto uro. V Trstu in v Gorici stojijo v vsakem oziru po štiri- do petkrat slabše. Vse bobnanje po domačih listih, ki svari pred izseljevanjem v Egipt, ne bo nič pomagalo, dokler ponuja Egipt tistim, ki doma kruha nimajo, boljši zaslužek. Naše neugodne socialne razmere v domovini gonijo Dolenjce v Ameriko in Kraševke v Egipt. Da tudi take odpotujejo, katerim ni treba in ki bi lahko doma izhajale, rad priznam, da je prišlo metodično izseljevanje v Egipt v nekaterih občinah v razvado, da skuša vse, kar nosi žensko krilce, dospeti v Nilsko deželo, bo tudi res; vendar nima to tolikega pomena, ker se navadno vse vsaj po letih zopet vrnejo. Sofistika tu nič ne pomaga. Kdo pa zamore zabraniti Nemcem in ubogim poljskim kmetom, da se ne izseljujejo kar trumoma v Ameriko? Kaj vlačijo zadnjih let sto in sto tisoč ruskih kmetov v Severijo? »S trebuhom za kuhom« bo pravi odgovor, čeprav igra tu in tam tudi razrada in domišljavost o zlatih gradovih v Hispaniji veliko ulogo. Tudi jaz nisem poseben prijatelj izseljevanja, na vsak način sem pa nasprotnik vsakemu metodičnemu izseljevanju. Vendar je potreba, da vprašanje o izseljevanju v Egipt še natančneje pretrsemo. (št. 15)

Nato se loti »črne knjige naše slovenske naselbine«. Zavzeto in na dolgo spregovori o »glavni težkoči naših služkinj v Egiptu« – »čifutskih mešetarjih«:

Glavna težkoča naših služkinj v Egiptu je nekaj goriških in tržaških Lahov, skoro vsi čifuti,¹⁰ ki že dolga leta izkoriščajo tisoče naših služkinj v Egiptu. Ti imajo mešetarije za službe, nameščajo jih z goljufijo komaj došle iz domovine tudi v kraje, o kojih je bolje, da molčim. Mlado dekle, ki ne pozna goljufivca, gre nevede v propast in mora še za svojo pogubo drag denar plačati čifutski pijavki. Vse te pijavke govorijo tudi nekako laško-slovensko mešanico, kar je za novo došle še nevarnejši, ki rade sledijo »očetovski govorečemu prijatelju«, ki jih slovenski kliče in vabi s seboj. Ta trgovina je že nebroj slovenskih deklet spridila. Ko pride mlad gospodič, Grk, jutroviski čifut, Egipčan ali tudi druge narodnosti k temu čifutskemu mešetarju, mu je treba samo z očmi zamežikati in zastopijo se. – Mešetar gre, ako nima »blaga« v zalogi, hitro iskat kako lepoticco. »Glej prijateljca«, jej pravi, »hočem ti dobro, dobil sem ti dobro hišo, poštene ljudi, le pojdi tja!« Ako nevedno dekle še sliši, da bo dobilo visoko plačo, ne bo so dolgo obotavljalo, gre in previdi goljufijo šele, ko je navadno že prepozno. – Ti mešetarji imajo tudi večja stanovanja, kjer dekleta stanujejo ter dobivajo hrano za drag denar, predno jim dojde kaka služba. Vsak avstrijski parobrod, ki pride iz Trsta v Aleksandrijo, pazno pričakujejo te pijavke ali pa njih agentje. Kot sršeni se vsujejo na došle Slovenke, prigovarjajo jih, vabijo jih s sladkimi, neresničnimi obljubami, da boj postane dostikrat tako hud, da so ti mešetarji med seboj na parobrodu stepejo, tako, da mora policija pomiriti nemirne čifutske duhove. Ta vojska velja osobito lepim dekletom, grdim in starejšim se navadno ni treba braniti, ker ne najdejo »očetovskih prijateljev«. (št. 15)

Pečnikova preokupacija s »čifutskimi mešetarji« sugerira, da moramo njegovo pisanje razumeti tudi v širših kulturnih in družbenih okvirih. Ena od velikih skrbi buržoaznih reformatorjev širom Evrope, ki jo Judith Walkowitz (2001: 247) v primeru Velike Britanije označi za pravo »kulturno paranojo«, je bila namreč od konca 19. stoletja trgovina z belim blagom ali, kot jo imenuje Pečnikov sodobnik in tudi sam avtor serije člankov o slovenski naselbini v Egiptu, Andrej Gabršček, »kupčevanje s človeškim mesom« (glej Mlekuž 2015).¹¹ Aktivisti, ki so se borili proti trgovini z belim blagom, so oblikovali

10 Čifut je slabšalni izraz za pripadnika židovskega naroda. Uporablja se tudi kot sopomenka za stiskača, oderuha, goljufa (pogosto kot psovka).

11 Andrej Gabršček je bil rodoljub, časninar, tiskar, založnik, eden od vodilnih slovenskih politikov v avstrijskem primorju (član političnega društva Sloga, predsednik Izvršnega odbora liberalne Narodnonapredne stranke in še bi lahko naštevali) (glej Marušič 1985). Februarja 1907 je za tri tedne odpotoval »po važnih opravilih v Egipt«, o katerih se je v časopisu *Soča* razpisal po treh letih (glej Mlekuž 2015).

odmevno propagandno kampanjo. Z objavo številnih letakov in publikacij so prikazovali to trgovino v najbolj umazanih in najpoltenejših barvah. Kot piše Francesca Biancani (2014: 119): »Nesrečne ženske in prevarana neumna dekleta, predvidoma dejanski primerki ›šibkih‹ žensk in spodobnosti ter morale delavskega razreda, so se spremenile v simbol nevarnega političnega in družbenega nereda.«¹² Pečnik v nadaljevanju tudi podrobno, v štirih točkah, predlaga, kako »iztrebiti omenjene mešetarje, ničvredne izmečke čifutskega plemena«. ¹³ Navkljub sočnemu jeziku, ki bi mu dandanes očitali rasizem, šovinizem, antisemitizem, ki je bil v takratni slovenski javni debati uporabljen brez zadržkov (glej Vodopivec 2006: 125),¹⁴ pa je Pečnikov odnos do aleksandrink in aleksandrinstva bolj pozitiven in manj moralističen kot v sočasnem katoliškem pa tudi v nekoliko manjši meri liberalnem tisku (glej Mlekuž 2015)

»DA ZABELEŽIM I SVETLE STRANI«

Aleksandrinstvo je bilo do prve svetovne vojne v slovenskem časopisju zelo pogosto deležno moralnega obsojanja in grajanja. Katoliški diskurz je izseljevanje žena obsojal predvsem zato, ker je poguba za vero, družino in dom, za liberalni diskurz pa je žensko izseljevanje pomenilo nevarnost za čistost in častitost naroda (glej Mlekuž 2015).¹⁵

Pečnikova glavna ali vsaj ena od glavnih skrbi v izvirnem dopisu je (narodno zavedna) ženska, ki je v tujem, mestnem okolju v veliki nevarnosti, da uide z narodnega sita. A vendarle, njegovega pisanja in odnosa do aleksandrink ne pojasnimo, če ga opišemo le kot rodoljuba, ki trosi rodoljubne moralno-kategorične pozive in zahtevke:

To bi bila črna knjiga naše slovenske naselbine. Da sem nepristranski, treba mi bo, da končam s tem, da zabeležim i svetle strani. Dekleta, ki znajo pravočasno uiti nevarnosti od strani mešetarjev, so poštene in marljive, – in reči moram na čast naši naselbini, da jih bo dobra polovica. Naša ženska mladež, ki služi po Trstu in Gorici, je

12 Več o trgovini z belim blagom in cvetoči prostituciji v cvetočem Egiptu od konca 19. stoletja glej Biancani (2014).

13 Aleksandrinke so bile predmet številnih pobud, akcij oz. organizacij, usmerjenih v njihov nadzor, zaščito, pomoč. Društvo Sloga, ki je bilo leta 1895 ustanovljeno v Aleksandriji in ga je leta 1898 nasledilo društvo Slovenska palma ob Nilu, je bilo, kot je zapisal njegov član, pater Benigen Snoj, »moško društvo«, ustanovljeno za to, da bi tudi v Egiptu prebudilo narodno zavest in da bi varovalo »duševne, narodne in gmotne koristi svojih udov«. Franciškan Benigen Snoj, ki je služboval v Egiptu med letoma 1901 in 1911, je leta 1902 ustanovil Krščansko zvezo Slovenk. Od leta 1908 so v Aleksandriji delovale tudi mariborske šolske sestre, ki so se posvetile predvsem vzgoji otrok slovenskih migrantk (Makuc 1993: 45; Verginella 2011: 157; Kalc 2013). Ob tem je treba omeniti še avstrijsko bolnišnico princa Rudolfa, v kateri so se izseljenci lahko zdravili na račun zdravstvenega skrbstva njihovih izvornih občin, in brezplačno zdravniško ambulanto, ki jo je v Aleksandriji vodil Karol Pečnik. Za zaščito pred zavajanjem v prostitucijo in drugimi oblikami izkoriščanja, ki so dekletom pretile na poti v Egipt, so poleg tržaške pristaniške policije skrbeli aktivisti Lige proti trgovini z dekleti in druge organizacije za pomoč izseljenkam. Trst je kot pristanišče slovel kot razuzdano mesto in je bil od konca 19. stoletja, ko je vprašanje t. i. trgovanja z belim blagom vse glasneje odmevalo v javnosti, pogosto asociiran s tem pojavom. Osebe organizacij za zaščito deklet je zato skrbno bdelo nad migrantkami in morebitnimi zvodniki na tržaški železniški postaji in v pristanišču ob odhodih parnikov. Slovenske šolske sestre in od leta 1912 tudi člani omenjenih organizacij so s posebnimi razpoznavnimi znaki pričakali migrantke in jim bili na voljo tudi ob prihodu v Aleksandrijo (Kalc 2015; Wingfield 2011).

14 Slovenski antisemitizem je bil produkt tradicionalnega krščanskega antisemitizma, protijudovskih gesel avstrijskih krščanskih socialcev in strahu pred prehitro meščansko preobrazbo slovenskega prostora. Slonel pa je tudi na prepričanju, da so Judje tesno povezani z nemškimi liberalci in nespravljivi nasprotniki slovenstva. Čeprav Judov, vsaj v večjem številu, na slovenskem ozemlju ni bilo, so protisemitski besednjak neprikrito uporabljali v obeh slovenskih meščanskih strankah (Vodopivec 2006: 125).

15 Glavna razlika med klerikalci in t. i. liberalci (Peter Vodopivec zastavlja vprašanje, kako »liberalni« so bili v resnici slovenski »liberalci«) je bila v sedemdesetih letih 19. stoletja in deloma tudi pozneje poleg vprašanja klerikalizacije slovenske politike tudi angažiranost zagovarjanja narodnih stališč. Liberalci so bili v primerjavi s klerikalci radikalnejši v uresničevanju narodnega programa (Vodopivec 2006a: 17).

tam veliko bolj spridena kot tu v Aleksandriji kljub vsem mešetarijskim spletkam. Nevarnost, da se pridno dekle spridi, je tu v Aleksandriji veliko manjši kot v Trstu in Gorici. »Soldataščoljna« tu ni dobiti, ker ti so Arabci-mohamedanci ali pa Angleži, isto tako ni zapeljivcev v obliki delavcev itd., ker i ti so Arabci moslimi. Istotako moram z veseljem zabeležiti, da povsod slovenski govorijo in se svojega jezika ne sramujejo, da so celo ponosne, da so Slovenke. Stvar je namreč ta. – Italijanska kolonija v Egiptu, ki se peča ponajveč s temnimi, zakotnimi obrtni, je tu jako zaničevana. Pri Arabcih pomeni beseda »italijan« skoro »lopov«. Seveda se vsaka sramuje, če bi imela za Italijanko veljati, medtem, ko so Slovani, ki imajo močno oporo na Francozih, čislani. Da dostikrat se dogodi, da pomaha kak pofurlanjeni Slovenec iz Trsta ali Gorice v Aleksandrijo, a tu se mahoma spremeni iz fanatičnega Laha v Slovenca. Vašim prenapetežem v Gorici bi tedaj tudi ne škodilo, ako bi jih poslali na sprehod preko morja, da vidijo tukaj »glorijo italijansko«. Veliko naših deklet je tukaj, ki se naučijo prav dobro in francozki, arabski in angleški, a vendar ostanejo pri vsem tem Slovenke. (št. 15)

Pečnikovi dopisi so torej narodnozavedno čtivo in sodijo v čas (konec 19. stoletja), ko so se nacionalne elite (za oz. z njimi pa tudi vsi preostali pripadniki naroda) zavzemale za jasno in nedvoumno nacionalno razmejitve – na številnih, zelo različnih področjih (spomnimo se le ekonomskih bojkotov nacionalnih nasprotnikov oz. klica »svoji k svojim«). Pozivi oz. težnje k nacionalni diferenciaciji so se kazale tudi v spolnih imperativih oz. spolni ideologiji, saj, kot pravi Svetlana Slapšak (2000: 106), »ženske so telo, na katerem je mogoče ideologijo najbolje, najvidneje in najprepričliveje udejanjiti, pa naj gre za oblikovanje, služenje ali kaznovanje«. Z besedami Marte Verginelle (2003: 73): »Za nacionalne voditelje in njihove glasnike je krepkost žensk, ki so prestopale meje narodnega telesa, postala nadvse vprašljiva, z njo pa tudi njihova sposobnost ohranjanja čistosti naroda.« Za narodno čuteče može, ki so izkazovali skrb za čistost in častitost naroda, so nevarnost, grožnja nacionalni skupnosti predstavljale ženske, ki so prihajale in prehajale v tuje nacionalno okolje. Takšno tuje nacionalno okolje je bil seveda tudi Egipt, a po Pečnikovem mnenju manj nevaren od Trsta ali Gorice:

»Primorski List« je prinesel nedavno sestavek pod imenom: »Ne v Aleksandrijo!« Jaz kot dober poznavalec egiptovskih razmer se ne morem povsem strinjati z onim sestavkom. V Trstu in Gorici se primeroma veliko več deklet spridi kot v Aleksandriji, a pri vsem tem se tam še »pofurlanijo« na sramoto slovanskemu imenu. Da nam Bog da, da iztrebimo tukaj čifutske mešetarje, potem bom naravnost sledeče svetoval: Ne pošiljajte služiti slovenskih deklet v Trst in Gorico, pač pa v Egipt, ker si tukaj več prislužijo, manj spridijo – in ostanejo – Slovenke! Lansko leto je veliko Slovenk odpotovalo za časa kolere. Precej mest je praznih, kjer iščejo slovenske služabnice. Za tiste, ki so namenjene iti v Trst služiti, bi gotovo boljši kazalo, da pridejo v Egipt, seveda le, ako se oklenejo društva »Sloge«. To je moje nevažno mnenje. (št. 15)

V družbi druge polovice 19. stoletja, ki je razmišljala vse bolj oz. povsem nacionalno, je torej dobilo (ne) častno obnašanje žensk (ki je bilo seveda v veliki meri povezano z ohranjanjem čistosti krvi) novo težo. Kot piše Marta Verginella (2006: 16), nacionalno zamišljena družba od žensk ni pričakovala, do bodo s spolno vzdržnostjo ohranjale le čistost svojega telesa in častitost družine, temveč tudi čistost in častitost nacionalne skupnosti, ki so ji pripadale. Nečastno obnašanje mater, sester, žena in hčera je v času vse bolj nacionalno čuteče družbe začelo ogrožati bit naroda in zmanjševati sposobnosti kljubovanja nacionalnemu vplivu. Ženske, ki so prestopile nacionalne meje in zahajale v tuje okolje [...], so pome-nile grožnjo narodnega odpadništva.¹⁶ Ali, kot ugotavlja Barbara Henks (2001: 228) za nemške gospodinjske pomočnice na Nizozemskem: »Dekleta brez starševskega nadzora so bile stalno izpostavljene skušnjavam, ki niso bile nevarne le zanje, temveč tudi za javno moralo in ugled nemške ženske v tujini.«

»Breme reprezentacije« kolektivne identitete in usode, ki pade na ženska ramena, je povzročilo [...] konstrukcijo žensk kot nosilk časti skupnosti« (Yuval-Davis 2009: 73). Lahko bi rekli, da ženske s

16 Za širši konceptualni in zgodovinski okvir v tej smeri glej Yuval-Davis (2009).

svojim primernim vedenjem utelešajo črto, ki označuje meje skupnosti.¹⁷ Čast, povezana s čistostjo narodnega telesa, je ženskam nalagala, da bodo z ohranjanjem čistosti svojega telesa branile ne le čast družine, temveč tudi čistost in čast lastne narodne skupnosti. Ti procesi oz. imperativi so bili še intenzivnejši na narodnostnih obrobjih (glej Testen 2010: 47).

»NE V ALEKSANDRIJO!!«

Nepodpisani sestavek v dveh delih Ne v Aleksandrijo!! v katoliškem *Primorskem listu*¹⁸ (10. 5. 1987, št. 14, str. 66–67 in 20. 5. 1987, št. 16, str. 74), ki ga omenja Pečnik, prinaša moralistično-obteževalni diskurz, ki je odmeval v katoliško navdahnjenih besedilih tedanjega časa (glej Vodopivec 1994; Mihurko Poniž 2009 idr.). Prizadevanja cerkvenih in posvetnih oblasti, da bi ženske opustile pridobitne dejavnosti in se posvetile izključno »družinskim poslom« (gospodinjenju in vzgoji otrok), je bil opazen vsepovsod na slovenskem podeželju. V drugi polovici 19. stoletja so si pisci krščanskih moralnih podukov prizadevali za zelo strogo delitev med spoloma in zaprtje žensk med stene domov. Prestop hišnega praga je bil velika grožnja moralni integriteti družine, ženska samostojnost pa kot začetek ženske prevlade in na glavo postavljen svet (Verginella 2006: 12). V drugem stavku tega moralističnega spisa, ki odločno nasprotuje kakršnikoli samostojnosti žensk, beremo: »To izseljevanje pa škodi v družinskem in moralnem oziru toliko, da jo moramo vsi obsojati. Pravega zakonskega življenja si namreč ne moremo misliti brez moža in žene, katera sta enega duha in enega srca« (št. 14).

Do obdobja moderne – začetka devetdesetih letih 19. stoletja so v slovenski javni debati povsem dominirala besedila, v katerih so se avtorji, največkrat s katoliškim pedigrejem, »čutili priklicane z ne malo mizoginije in nestrpnosti ošteti ženske, ki niso sledile večnim zapovedim, in posvariti vso javnost pred naraščajočim zlom, ki ga predstavljajo samovoljne in premalo pokorne sodobnice« (Mihurko Poniž 2009: 8). V to skupino samovoljnih in premalo pokornih žena sodijo tudi aleksandrinke:¹⁹

... moramo mi v domovini radi žalostnih razmer, katere povzročajo izseljevanje v Aleksandrijo svariti: ne v Aleksandrijo! Delajmo v tem oziru složno! Kažimo povsod rane in nevarnosti nesrečnega izseljevanja, a vi gospodje v Aleksandriji podprite nas, da bodo imeli skoraj vsi možje doma svoje žene, otroci svoje matere, starši svojo hčere! (št. 15)

Za katoliške pisce je bila prvenstva naloga žensk, kot nam sugerira tudi zgoraj citirani zaključek tega moralističnega spisa, reproduktivna. Zapis v katoliškem tisku so v tem obdobju poveličevali materinsko vlogo in poudarjali, da je zanemarjanje materinskih dolžnosti največji greh. Dobra mati se je v korist družine, moža in otrok odpovedovala svojim interesom in ambicijam, vsakršno udejstvovanje zunaj doma je tako pomenilo zanemarjanje materinskih²⁰ in družinskih dolžnosti (Mihurko Poniž 2009: 165).

17 Primerov, ki kažejo na to, je veliko (glej Yuval-Davis 2009: 72–74). Spomnimo se recimo le britja glav žensk, ki so prijateljemale z nacističnimi okupatorji med drugo svetovno vojno.

18 *Primorski list* je začel leta 1893 izhajati v Trstu, z drugim letnikom je odšel v Gorico, kjer je izhajal do leta 1914. Sledil je načelom prvega slovenskega katoliškega shoda (Marušič 1987: 228).

19 Prizadevanja cerkvenih oblasti, da bi ustavile ali vsaj omejile žensko migracijo v Egipt, seveda niso bile omejene le na časopisne pridige in moraliziranje. Vikar Janez Fiegl iz Bilj se je npr. leta 1871 obrnil na goriški nadškofjski ordinat, da bi preprečil odhod petdesetih žena iz domače fare v Egipt. Na nadrejene je apeliral, naj posežejo pri posvetnih oblasteh, saj bo z odhodom farank ogroženo »njihovo fizično in moralno življenje« in »moralno življenje« preostalih krajanov in krajanov (Makuc 1993: 23–24).

20 Materinski kult je bil v slovenski družbi tako močan, da ga še napredne publicistke niso postavile pod vprašaj. »Materinstvo, ki se realizira predvsem v odpovedovanju lastnim željam in stremljenju k idealom marijanskega kulta, predstavlja enega izmed temeljev skonstruirane ženskosti v 19. stoletju in zaznamuje še danes recepcije ženskosti« (Mihurko Poniž 2009: 56, 57). Za širše dimenzije povezav med materinstvom in narodnostjo glej Yuval Davis (2009).

Seveda pa poziv Ne v Aleksandrijo!! bržkone ne odraža samo odklonilnega odnosa do ženskega izseljevanja, ampak tudi povečini v javni debati negativen odnos do izseljevanja nasploh. Lahko ga beremo kot parafrazo »klica mnogih« v avstrijskem obdobju: »Ne v Ameriko!« (glej Drnovšek 2010).²¹A to ni jezik, ki ga govori Pečnik, čeprav ga povsem, kot bomo videli v nadaljevanju dopisov, ne zanika.

»NE V MESTA!«

Pečnik naslednji dopis začne z obžalovanjem, da je prišel »v skriž s ›Primorskim listom«, toda, kot pravi, »[r]jesnici in dejstvom ne gre v obraz biti«:

Moj zadnji dopis ni imel namena, da žali rodoljubna srca v domovini. Nasprotno, moja odkritosrčna želja je, da delujemo Slovenci Aleksandrinici in sobratje ono stran sredozemskega morja v popolni slogi, da delujemo vzajemno, in kar se tiče nas kolonijalcev, oziraje se na želje, ki nam dohajajo iz domovine. [...] »Pr. List« naglašá, da škoduje izseljevanje v Aleksandrijo goriškim Slovincem v označenih ozirih. Res je to; ali ne bodimo jednostranski!! Jaz sem v zadnjem dopisu pred vsem le naglašal, da ima Trst veliko več nevarnostij za naša kmečka dekleta kot Aleksandrija. Jaz poznam dobro razmere slovenskih služkinj v Trstu, – in tudi tukajšnje aleksandrijske. Pri svoji trditvi, da so Slovenke v Aleksandriji v verskem, narodnem, socialnem in moralnem oziru na boljšem, veliko na boljšem nego v Trstu, ostanem. Resnici in dejstvom ne gre v obraz biti. (št. 24)

Če je v članku Ne v Aleksandrijo!! podčrtan predvsem strah pred zanemarjanjem družinskih in matevinskih dolžnosti (ter s tem pred moralno in versko pogubo) aleksandrink, je pri Pečniku v ospredju bojazen pred narodnim »spridenjem«, ali še nekoliko širše zastavljeno: skrb za narod – »rodoljubnost«. Za takšnega – »rodoljubnega« – se v nadaljevanju članka izkaže tudi njegov »kmetoljubni« klic »Ne v mesta!«:

Ne v mesta! – to je kmetoljuben klic, in k temu klicu želim rodoljubnim nastojanjem doma vso srečo! Da bi na Slovenskem ne prišlo do tega, kar je dandanes v nekaterih obrtnih okrajih na Angleškem in Francozkem že žalostna resnica, – razdrt in rijast plug! (št. 24)

Kot je pokazala Barbara Henkes (2001: 233–34) na primeru analize besedilnih reprezentacij nemških služkinj na Nizozemskem, mesto nič več ne označuje civilizacije in kulture, temveč amoralnost, dežela pa postane sinonim za nedolžnost in avtentičnost. Pečnikove dopise kot tudi drugo pisanje o aleksandrinkah in izseljevanju nasploh, ki so svarili pred nevarnostjo mest, je torej bržkone treba razumeti tudi v kontekstu povečane mobilnosti in urbanizacije v drugi polovici 19. stoletja, ki ni prinesla le upanja in uresničila pričakovanj prebivalstva, temveč je povzročila strah pred neznanim, prehitro se spreminjajočim. V nasprotju s stabilnim in z varnim ruralnim okoljem mesto predstavlja nevarnost, predvsem za mlade ženske in dekleta. Pečnik je to nevarnost videl predvsem v tem, da v mestnem okolju dekleta uidejo z narodnega sита, da se »spridijo na sramoto slovanskemu imenu«.

Pečnikov klic »Ne v mesta!« je bržkone predvsem klic narodnih meščanskih elit (od katerih so se mnogi, tako kot Pečnik, sami preselili v mesta), ki so romantično povzdigovale kmeta in kmečko življenje. Kot piše v svojih spominih Pečnikov sodobnik Franjo Šuklje (1929: 14): »Kar je prišlo s kmetov, je bilo brez izjeme slovenskonarodno.« Kmečko je, kot pravi Božidar Jezernik (2013: 138), postalo narodno, narodno pa je bilo sinonim za dobro in lepo. Podeželje je pomenilo stabilnost, v nasprotju z nenehno spreminjajočim se mestom, ki je bilo v očeh nacionalistov premalo narodno zavedno in pogosto preveč odprto za tujo kulturo.

²¹ *Ne v Ameriko! Povest Slovincem v poduk* (1983, Katoliška bukvarna v Ljubljani) je delo pripovednika, dramatika in satirika Jakoba Alešovca (1842–1901), ki zelo negativno slika izkušnje slovenskih izseljencev v ZDA.

Radi se pridružimo i mi Aleksandrinci rodoljubnemu klicu: »Ne v mesta! – in po tem takem tudi: Ne v Aleksandrijo!« Ali kaj nam začetil? Govorim o ravno prošlih letih. Čim bolj se je svarilo po časopisih in govorilo proti izseljevanju v Aleksandrijo, tim več jih je dohajalo. Prav iz srca mi je pisal »Pr. List« o zakonskih ženah. Na vsak način bo treba kaj storiti proti brezvestnemu in sramotnemu izseljevanju zakonskih žen, ki puščajo ognjišče, moža in otroke, da služijo tukaj kot dojilke. Ravno te žene dojilke se dostikrat prav neredno obnašajo in neugodno vplivajo na dekleta. Te so pravi »nebodi-jihhtreba« tukajšnjih slovenskih služkinj. Nam tukaj to stran morja ne gre raziskovati vzrokov tem žalostnim pojavom, ni v naši moči, da bi vtem kaj zdatnega pripomogli, to delo čaka rodoljube v domovini. (št. 24)

Dopis, ki priča, da tudi Pečniku ni bil povsem tuj moralistični katoliški diskurz, se konča z naslednjimi besedami urednika takratne liberalne *Soče*, prav tako »rodoljuba« Andreja Gabrščka: »(Kdo naj z veseljem ne pritrdi besedam rodoljubnega g. dr. Pečnika? Menda vsakdo; Rojaki, pojdimo na roko rodoljubom v Aleksandriji! – Uredn.)«

Pečnikova rodoljubnost se kaže tudi v zadnjem dopisu, v katerem spregovori o širšem vprašanju izseljevanja Slovencev:

»Mi hočemo biti odkritosrčni, verni Avstrijci –, a pri tem vendar odločni Slovenci – to je bil naš klic, katerega niso hoteli imeti, kajti mnenje naših konzulatov je, da more biti Avstrijec izvan Evrope le Nemeč, Mažar in morda k večjemu še Poljak ali pa Furlan in Lah.

Če tedaj izseljenci naši od konzulatov nimajo pričakovati ni najmanjše pripomoči, so razbit brod v valovih tujega morja in so – v drugem zarodu gotovo že potujčeni! (št. 26)

Egipt v tem razmišljanju oz. skrbi za »potujčevanje« predstavi kot najprimernejšo destinacijo slovenskega izseljevanja, saj se v primerjavi z Južno ali s Severno Ameriko ni bati, da bi »se Slovenci tu »po-arabčili«. Predlaga celo »kako vas med Jafo in Jeruzalemom za mal denar pokupiti in poseliti jo s Slovenci« (št. 26).

Pečnikovo dopisovanje za *Sočo* se z Izvirnim dopisom iz Aleksandrije ne konča. V naslednjem letu je objavil serijo člankov z naslovom Slovenci in mednarodni promet, v katerih je med drugim vabil slovenske obrtnike (zlasti mizarje) v Egipt. Zelo podrobno je predstavil tudi poslovne možnosti in celo nekakšen »poslovni plan«, kot imenuje »mizarske izvozne zadrug«. Tudi tu izkaže svojo narodno čutečnost, saj razmišlja predvsem o »tem, da se otrese radikalno lahenskega vpliva«, vpliva *dei nostri gentili disinteressati protettori*, oz. o »samostojni slovenski trgovini« (št. 3, 11. 1. 1898, str. 1–2).²²

ZAKLJUČEK

Pečnikov odnos do izseljevanja ni *a priori* negativen in v nasprotju z drugim takratnim časopisnim ukvarjanjem z aleksandrinkami, moralno obtoževanje pri njem ni v prvem planu. A Pečnik je tudi ali predvsem otrok svojega časa. Njegovo pisanje o aleksandrinkah in aleksandrinstvu razkriva številna takratna vprašanja in dileme: izseljevanje, udejstvovanje žensk zunaj družinske sfere in njihovo emancipacijo, urbanizacijo in še kaj. Na vse te pojave gleda v veliki meri skozi optiko rodoljubja, skozi očala skupnosti, ki je razmišljala vse bolj ali povsem nacionalno in ki se je prepoznavała v konceptu narodne čistosti in čistosti. To je namreč po vsej Evropi čas prevlade narodnih gibanj in nacionalnih ideologij (glej npr. Hobsbawm 2007: 4. poglavje), v slovenskem primeru pa tudi čas realističnih občutenj narodne ogroženosti in strahu pred germanizacijo in italianizacijo (glej npr. Melik 1970). Narodnost je postala najvišji moralni imperativ. Skozi takšno optiko je tako videti njegov za konec 19. stoletja izvorni odziv na

²² Časopisni članki so istega leta izšli ponatisnjeni v knjigi *Slovenci in mednarodni promet: Migljali iz Egipta slovenskim rodoljubom v domovini* (Gorica, Goriška tiskarna A. Gabršček).

aleksandrinstvo – »Ne pošiljajte služiti slovenskih deklet v Trst in Gorico, pač pa v Egipt, ker si tukaj več prisluzijo, manj spridijo – in ostanejo – Slovenke!« – bolj razumljiv, manj izviren. Njegova glavna preokupacija v dopisu je narodno zavedna ženska, ki je v tujem, mestnem okolju v veliki nevarnosti, da uide z narodnega sita. Pečnik je bil torej, kot razkriva s svojim pisanjem, goreč rodoljub, zaveden in dejaven pripadnik skupnosti, ki je razmišljala predvsem ali povsem nacionalno.²³

Pečnikovi dopisi kažejo na to, da so ženske v stiku s tujerodnim elementom predstavljale potencialno nevarnost kontaminacije naroda in so bile pomemben element zamišljanja naroda (glej tudi Verginella 2006; Testen 2013). Če si zelo svobodno pomagamo z besedami Mary Douglas (2010), z delom v tujerodnih okoljih so bile žene in dekleta na mejah meje narodnega telesa – s tem so predstavljale grožnjo, nevarnost narodni čistosti. Aleksandrinke so torej s svojim (ne)primernim vedenjem utelešale črto, ki označuje meje narodne skupnosti. In ta utelešena črta narodne skupnosti uokvirja izvorni dopis slovenskega zdravnika v Egiptu, rodoljuba Karola Pečnika.

LITERATURA

- Bade, Klaus J. (2005). *Evropa v gibanju: Migracije od poznega 18. stoletja do danes*. Ljubljana: Založba *cf.
- Baskar, Bojan (2013). Spremnja študija. Od aleksandrink do Aleksandrije. *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev* (avtorica Daša Koprivec). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 135–152.
- Biancani, Francesca (2014). International Migration and Sex Work in Early Twentieth-Century Cairo. *A Global Middle East: Mobility, Materiality and Culture in the Modern Age, 1880–1940* (ur. Liat Kozma, Cyrus Schayech, Avner Wishnitzer). London: I. B. Tauris, 109–133.
- Drnovšek, Marjan (2004). Izseljenke v očeh javnosti. *Ženske skozi zgodovino: Zbornik referatov 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev* (ur. Aleksander Žižek). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 383–393.
- Drnovšek, Marjan (2007). Krekova vestfalska pisma: Versko-moralni, narodno-kulturni in politični pogledi in izseljenstvo. *Dve domovini / Two Homelands* 26, 75–96.
- Drnovšek, Marjan (2010). *Izseljevanje, »rakovina« slovenskega naroda*. Ljubljana: Nova revija.
- Fischer, Jasna (1984). *Čas vesolniga socialnega punta se bliža: Socialna in politična zgodovina delavskega gibanja v Ljubljani od začetkov do leta 1889*. Ljubljana: Krt.
- Geertz, Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Hobsbawm, Erich (2007). *Nacije in Nacionalizem po letu 1780: Program, mit in resničnost*. Ljubljana: Založba *cf.
- Hroch, Miroslav (2000). *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*. New York: Columbia University Press.
- Jezernik, Božidar (2013). *Nacionalizacija preteklosti*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Kalc, Aleksej (2011). Aleksandrinke: Izstopajoči pojav na kompleksnem migracijskem prizorišču. *Le rotte di Alessandria / Po aleksandrijskih poteh* (ur. Franco Pero, Patrizia Vascotto). Trst: Edizioni Università di Trieste, 199–219.
- Kalc, Aleksej (2013). Vidiki razvoja prebivalstva Goriške-Gradiške v 19. stoletju in do prve svetovne vojne. *Acta histriae* 21/4, 1–24.
- Kalc, Aleksej (2014). Žensko priseljevanje in zaposlovanje v Trstu na prelomu 19. in 20. stoletja. *Dve domovini / Two Homelands* 40, 11–22.

²³ Seveda ostaja neodgovorjeno vprašanje, kako so bralci brali ta besedila oz. kako, v kakšni meri so se jih te reprezentacije aleksandrinstva sploh dotaknile? Iz časopisnih besedil ne moremo izvedeti, kaj se je dogajalo v glavah ljudi – celo če so to najzvestejši in najposlušnejši bralci. A to je že tema za članek z drugim naslovom.

- Kalc, Aleksej (2015). Migration Movements in Goriška in the Time of Aleksandrinstvo. *From Slovenia to Egypt: Aleksandrinke's Trans-Mediterranean Domestic Workers' Migration and National Imagination* (ur. Mirjam Milharčič Hladnik). Göttingen: V & R unipress, 49–72.
- Koprivec, Daša (2006). Aleksandrinke – življenje v Egiptu in doma. *Etnolog* 16, 97–115.
- Koprivec, Daša (2008). Egipčanski otroci in njihove varuške aleksandrinke. *Etnolog* 18, 167–186.
- Koprivec, Daša (2009). Pričevanja otrok aleksandrink o življenju v Egiptu v prvi polovici 20. stoletja. *Etnolog* 19, 99–116.
- Koprivec, Daša (2011a). Podoba aleksandrinke dojilje. *Historični seminar* (ur. Katarina Šter idr.). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 55–73.
- Koprivec, Daša (2011b). *Migracije otrok aleksandrink od tridesetih do šestdesetih let 20. stoletja. Slovensko izseljenstvo v luči otroške izkušnje: Kulturnozgodovinski vidik* (ur. Janja Žitnik Serafin). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 43–52.
- Koprivec, Daša (2013). *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Makuc, Dorica (1993). *Aleksandrinke*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Marušič, Branko (1988). Slovenski periodični tisk na Goriškem. *Jadranski koledar 1987*. Trst: ZTT, 223–232.
- Marušič, Branko (1985). *Primorski čas pretekli: Prispevki za zgodovino Primorske*. Koper itd.: Lipa itd.
- Melik, Vasilij (1970). O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861–1918. *Zgodovinski časopis* 1/2, 38–50.
- Mihurko Poniž, Katja (2009). *Evine hčere: Konstruiranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu 1848–1902*. Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici.
- Mihurko Poniž, Katja (2011). Reprezentacije aleksandrink v prozi Marjana Tomšiča. *Dve domovini / Two Homelands* 34, 47–62.
- Miklavčič Brezigar, Inga (2003). Od Goriške do Afrike v spomin na aleksandrinke. *Zgodovina v šoli* 12/1–2, 26–31.
- Milharčič Hladnik, Mirjam (2014). Pomen biografske metode za re-kreacijo spomina na ženske delovne migracije iz Goriške. *Dve domovini / Two Homelands* 40, 23–34.
- Milharčič Hladnik, Mirjam (2015). Trans-Mediterranean Women Domestic Workers: Historical and Contemporary perspectives. *From Slovenia to Egypt: Aleksandrinke's Trans-Mediterranean Domestic Workers' Migration and National Imagination* (ur. Mirjam Milharčič Hladnik). Göttingen: V&R unipress, 11–38.
- Mlekuž, Jernej (2015). The Newspaper Images of Aleksandrinke and the National Imagination. *From Slovenia to Egypt: Aleksandrinke's Trans-Mediterranean Domestic Workers' Migration and National Imagination* (ur. Mirjam Milharčič Hladnik). Göttingen: V&R unipress, 173–194.
- Nežmah, Bernard (2012). *Časopisna zgodovina novinarstva: Na Slovenskem med letoma 1797–1789*. Ljubljana: Študentska založba.
- Pah.[or], M[ilan] (1998). Soča [geslo]. *Enciklopedija Slovenije*, 12 zvezek (ur. Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 133.
- Slapšak, Svetlana (2000). *Ženske ikone 20. stoletja 1*. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- Škrj, Katja (2009). Komaj sem čakala, da zrastem in postanem aleksandrinke: Demitizacija aleksandrink. *Krila migracij: Po meri življenjskih zgodb* (ur. Mirjam Milharčič Hladnik, Jernej Mlekuž). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 143–189.
- Šuklje, Fran (1929). *Iz mojih spominov*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Testen, Petra (2010). *Hišne pomočnice – žensko delo v mreži narodnih in socialnih odnosov na Goriškem v 19. in 20. stoletju*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani [doktorska disertacija].

- Testen, Petra (2013). Služkinje kot del slovenske narodne skupnosti na Goriškem ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. *Eliminacionizem in emancipacija: Zbornik razprav* (ur. Igor Grdina). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 45–61.
- Verginella, Marta (2006). *Ženska obrobja: Vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Ljubljana: Delta.
- Verginella, Marta (2011). Aleksandrinke med mitom in resničnostjo. *Le rotte di Alexandria / Po aleksandrijskih poteh* (ur. Franco Pero, Patrizia Vascotto). Trst: Edizioni Università di Trieste, 163–176.
- Vodopivec, Peter (1994). Kako so ženske na Slovenskem v 19. stoletju stopale v javno življenje: Prispevek k zgodovini žensk v slovenskem prostoru (1848–1900). *Zgodovina za vse: Vse za zgodovino* 1/2, 30–44.
- Vodopivec, Peter (2006). *Od Pohlinove slovnice do samostojen države: Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- Vodopivec, Peter (2006a). *O gospodarskih in socialnih nazorih na Slovenskem v 19. stoletju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Žnidaršič Žagar, Sabina (2012). Komparativni problemi avstrijske statistike, s posebnim poudarkom na statistiki dela. *Prvi moderni popis stanovništva u Istri / Il primo censimento demografico moderno in Istria / Prvi moderni popis prebivalstva v Istri* (ur. Aleksej Kalc). Koper: Histria Editiones, 295–320.
- Walkowitz, Judith (2001). *Prostitution and Victorian society: Women, class, and the state*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Wingfield, Nancy (2001). Destination: Alexandria, Buenos Aires, Constantinople: "White-Slavers" in Late Imperial Austria. *Journal of the History of Sexuality* 20/2, 291–311.
- Yuval-Davis, Nira (2009). *Spol in nacija*. Ljubljana: Sophia.

SUMMARY

ALEKSANDRINKE AS THE CARRIERS OF HONOUR OF NATIONAL COMMUNITY IN THE KAROL PEČNIK'S POST FROM EGYPT (1897)

Jernej MLEKUŽ

The paper examines a letter by physician Karol Pečnik from Alexandria, which was published in three issues of the Goriška newspaper *Soča* in 1897 and focuses to a great extent on Slovenian emigrants in Egypt, the so-called *aleksandrinke* – women and girls primarily from the Goriška region who migrated before and after the First World War to what was at the time the cosmopolitan city of Alexandria, where they worked as nannies, maids, au pairs and wet nurses. Pečnik's attitude towards migration is not *a priori* negative, and in contrast to other newspaper reporting on *aleksandrinke* in those times, moral denunciation is not his primary concern. Pečnik is of course a man of his time. His writing on *aleksandrinke* reveals numerous issues and dilemmas of the day: migration, the placing of women outside of the family sphere and their emancipation, urbanization and so on. He views all of these phenomena to a significant extent through the lens of patriotism, through the eyes of a community which was thinking more and more nationalistically and which identified with the concept of national honour and purity. This was the time of the rise of nationalist movements and nationalist ideologies throughout Europe, and in the Slovenian case also a time of a sense of a real threat to the nation and fear of Germanization and Italianization. His main preoccupation in the letters is nationally conscious women who in a foreign, urban environment are in great danger of falling through the nationalist dragnet. Pečnik's letter shows that women who were exposed to foreign elements constituted a potential threat of national contamination and that they were an important element of national(istic) thinking. At the extreme borders of the national body they posed a threat to national purity and honour. Through their (in)decorous conduct, *aleksandrinke* thus embodied the line demarcating the frontier of the national community.